

Tracy van Poppel
'Er is meer dan er staat geschreven'
In gesprek met (literatuur)docent Frank Vos

Woord vooraf

In deze bijdrage over de dagelijkse gang van zaken in het literatuuronderwijs treft u een weergave aan van een interview met Frank Vos. Hij is als docent Frans verbonden aan het Comenius College te Uden. Deze school, oorspronkelijk het Rivendell College voor havo en vwo, is sinds twee jaar gefuseerd met een mavo.

Hij is werkzaam in allerlei commissies en besturen en is tevens co-auteur van Randonnées, een nieuwe leergang voor de bovenbouw.

Enkele jaren geleden heeft hij in zijn lessen met een aantal procedures gewerkt die door de afdeling literatuurdidactiek van de Katholieke Universiteit te Nijmegen zijn ontwikkeld. Het lessenpakket bestond uit opdrachten rond drie teksten: een opdracht gebaseerd op de tekstbestuderingmethode van Bal bij het verhaal 'La Parure' van Guy de Maupassant, een tekstervaringsprocedure afgeleid van Bleich bij het gedicht 'Le Pont Mirabeau' van Apollinaire en een aanbod van productief-creatief werken volgens Koch bij twee gedichten van Prévert.

Het interviewmodel van de leraren-in-opleiding van Harold Vine (New York University) -waarmee u kennis maakte in Tsjip 1- is ook hier het uitgangspunt voor het gesprek geweest.

Heb je twee of drie korte literaire werken (gedichten en/of verhalen) die min of meer goed bevallen?

'Waar ik nog steeds mee werk is "La Parure" en dat loopt als een trein. Ik zou het zelf nooit gekozen hebben. Het was een voorstel van de universiteit en blijktbaar een goed voorstel. De behandeling van het verhaal gaat volgens de structuuranalyse van Mieke Bal. Dat is echt een heel goed programma.

*Verder werk ik met een aantal gedichten uit *Paroles* van Prévert. Het is een eigen programma. Ik heb een bundel samengesteld met een selectie uit *Paroles* en ik lees ze in 4- en 5-havo en 5-vwo. Dit jaar heb ik zelfs het hele programma in het Frans in 6-vwo gedaan. De gedichten beschrijven herkenbare situaties in eenvoudig taalgebruik. Ze sluiten goed aan bij de leefwereld van de leerlingen en laten zien dat er ook nog een "moraal" inzit door de makkelijk herkenbare wendingen in veel gedichten. Bovendien zijn ze vrij gemakkelijk "na te maken".*

Het ligt een beetje aan de klas hoe ik de gedichten behandel. Het komt er uiteindelijk altijd op neer dat ze gezien hebben dat er verschillende soorten zijn, dat deze heel eenvoudig te lezen zijn en dat ze zelf een voorkeur kunnen uitspreken. Dat vind ik heel belangrijk. Het eindigt bijna altijd dat ze binnen het stramien van hun keuze een eigen gedichtje moeten schrijven.'

Heb je twee of drie langere literaire werken (roman en/of toneel) die min of meer goed bevallen?

'Afgelopen zaterdag, bij een symposium over Sartre in Nijmegen was een docent die vertelde dat hij ook eens iets van Sartre had gedaan. Hij had een keer het existentialisme geprobeerd en dat deed hij dus maar nooit meer. Er volgde goedkeurend gelach vanuit de zaal. Toen dacht ik wat een flauwekul. Als je er zelf achter staat en je bent er enthousiast voor, dan werkt dat ook! Ik doe dus wat met Sartre, bijvoorbeeld *Les Mains sales*, *La P... respectueuse* en *Les Jeux sont faits*.

Ik werk verder wel eens met fragmenten uit *L'Assommoir* van Zola. Van Villon lees ik "Le Grand testament" of "L'Épithaphe" in combinatie met de vertaling van Ernst van Altena en met muziek van Serge Reggiani. Het is altijd in de vorm van een project dat ik zelf leuk vind.

Twee of drie jaar geleden heb ik iets gedaan met Queffélec, *Les Noces barbares*. Dat had ik gelezen en daar was ik zo kapot van.

Dat ging toen goed maar ik had er toch teveel twijfels bij om het opnieuw te doen. Ik had een fragment gekozen met opdrachten volgens de structuuranalyse en de methode Bleich. Dat fragment sprak te weinig voor zich en het taalgebruik was te ingewikkeld. Ik had het hele programma moeten omgooien, maar daar was geen tijd voor.'

Wat zijn je criteria bij de keuze van de teksten?

'Ik laat me leiden door wat ik zelf leuk vind en een beetje door het idee dat als ze een middelbare opleiding hebben toch ook een aantal grote namen gehoord mogen hebben. Dat idee is tot nog toe een beetje vies geweest, maar dat vind ik dus niet.

Verder moet er op de een of andere manier een aansluiting te vinden zijn bij de leerlingen. Ik wil wel altijd iets boven hun niveau uitkomen, maar in eerste instantie moeten ze iets herkenbaars hebben. Bij Prévert is dat het gemakkelijke taalgebruik. De situaties die hij beschrijft zijn zo simpel dat ze die allemaal herkennen.

Ik probeer ook aan te sluiten bij de actualiteit. Op het moment dat er politiek iets speelt, neem ik een fragment dat daarbij past. Afgelopen jaar uit *Les Mains sales* bijvoorbeeld.'

Wat zijn de voornaamste methoden om je leerlingen te motiveren?

'De motivatie moet in principe in de tekst zelf zitten. Meestal is dat het onderwerp. Dan moet het verder van mij uitgaan in de manier waarop ik kan vertellen. Ik ben van mezelf uit niet zo'n verteller maar ik kan het wel als ik het boek, de schrijver, de tijd en de maatschappij waarin hij leefde ken.

Soms ook door een bepaalde methode te gebruiken zoals de structuuranalyse. Die gebruik ik voor verschillende projecten om ze te laten zien dat er meer is dan er staat. Ik merk altijd dat als ze daar eenmaal achterkomen, dat dan de meesten -je kunt natuurlijk nooit iedereen bereiken met literatuur, maar dat is ook niet mijn doelstelling- zien dat als je zaken combineert er een heel mooi verhaal van te maken is. Het leuke daarvan vind ik eigenlijk dat, hoewel ik dat tijdens de

literatuurlessen niet zo terug zie (ze reageren wel op antwoorden en stimuli van mij), ik dat wel weer tegenkom bij het mondeling over de boekenlijst. Dan beginnen ze opeens linken te leggen en te verwijzen naar zaken die ik in de lessen verteld heb.

Ik laat ze ook vaak twee aan twee of in groepjes van vier à vijf wat rommelen met de tekst. Ze vullen zelf dingen aan of becommentariëren de tekst. Zo streep ik wel eens stukjes weg in een gedicht, die moeten ze dan zelf aanvullen, aan elkaar voorlezen en toelichten. Het afschrijven van een verhaal gebruik in 5- en 6-vwo dikwijls ook dubbel. Als taaltraining laat ik het verhaal in het Frans afschrijven. Bij de bespreking zijn ze heel benieuwd naar elkaars verhaal en hoe het uiteindelijk afloopt.

Leesplezier vind ik belangrijk, maar als ze het niet hebben moeten ze toch lezen. Ze mogen voor de leeslijst zelf de boeken kiezen, al gaat het over techniek, als het maar in het Frans geschreven is en als ze zelf denken er plezier aan te beleven. Van tevoren geef ik een aantal titels met een korte samenvatting. Een paar keer per jaar ga ik met een aantal boeken de klas in. Die komen ook vrij regelmatig terug op de lijst.

Voor Frans moeten de leerlingen hier op school een boek op een bepaalde datum uit hebben. Ze krijgen dan een aantal vragen in het Frans over het boek en dat beoordeel ik op schrijfvaardigheid. De inhoud beoordeel ik met een plus, plus/min of een min, zodat ze voor zichzelf weten of het voldoende is wat ze gelezen hebben. De inhoud komt verder terug op het mondeling. Dat betekent wel dat ze op de vastgelegde data allemaal een boek uit hebben. Dus ik heb nooit problemen met het feit dat ze de boekenlijst niet ingeleverd hebben. Ze krijgen in de gaten dat het bij Frans goed geregeld is en vinden het daarom ook leuker.'

Gebeurt de behandeling van een literair werk in de klas altijd op dezelfde manier?

'Dezelfde projecten worden op dezelfde manier uitgevoerd, wel altijd gericht op de groep.

Achtergrondinformatie geef ik vooraf, bij Zola bijvoorbeeld, of achteraf en soms ook helemaal niet, zoals "La Parure" van Maupassant dat ik alleen gebruik voor het model van Mieke Bal. Bij Sartre ligt het een beetje aan de situatie. In eerste instantie lees ik twee of drie bladzijden voor, ook omdat ik dat zelf leuk vind om te doen. Ik stel dan van tevoren een vraag waar ze na het lezen een antwoord op moeten kunnen geven.

Bij *Les Mains sales* lees ik een paar fragmenten die ik representatief vind voor het hele stuk. Ik laat ze ook zelf lezen met een aantal opdrachten die betrekking hebben op begrip. Ze moeten bijvoorbeeld kunnen aangeven wat het belangrijkste is uit een passage. Maar er zitten ook menings- en gevoelsvragen bij. Ik vraag wat ze ervan vinden en of ze van mening zijn dat wat een personage heeft gedaan, klopt met zijn karakter. Hun reacties gaan soms heel ver omdat ze zichzelf in de personages zien en dan heel openhartig worden.

Uiteindelijk zet ik allerlei elementen van het toneelstuk en het existentialisme op een rij. Die elementen laat ik uit de klas komen en ik inventariseer ze zodanig op het bord dat het er allemaal logisch staat. Als er een discussie uitkomt, vind ik dat prachtig en soms gebruik ik ook opdrachten gericht op discussie, maar bij zo'n laatste stap is het meestal alleen maar inventariseren. De discussies krijg ik vaak tussen-door. De een reageert op de ander en ik laat ze dan met elkaar in de clinch gaan.'

Ben je tijdens je literatuurlessen wel eens knelpunten tegengekomen en hoe heb je die opgelost?

'Ja, bijvoorbeeld met een aantal fragmenten uit *Madame Bovary*. Ik vind namelijk dat het thema heel erg aansluit bij minstens een aantal leerlingen. Ze zijn allemaal met de toekomst bezig, met wat ze willen en kunnen zonder dat ze nog kunnen weten wat de begrenzingen zijn. Ik heb het zowel op 6-vwo als 5-havo tegelijkertijd uitgetoetst. Op vwo liep het gemakkelijk. Op havo was er een enorme weerzin tegen het moeilijke taalgebruik. Dat had ik voorzien en al wat woorden in de kantlijn gegeven. Dat bleek niet te werken. Als noodoplossing heb ik toen een stukje voorgelezen en er zelf bij verteld waar het over ging. De volgende les moesten ze zelf lezen met als opdracht dat ze onder het lezen het beeld dat ze hadden van Madame Bovary, haar man en haar minnaar, moesten aanvullen. Dingen die over iemand gezegd werden of die iemand zelf zei, konden ze er uit pikken. Dat werkte een heel stuk beter. Toen ik het ging inventariseren hadden ze toch een globaal begrip van wat ze gelezen hadden.

Om het taalprobleem op te vangen heb ik ook wel eens een woordenboek uitgedeeld en gezegd dat ze alles op mochten zoeken. Niet zo creatief. Ik vond het niet slecht maar je moet dan alleen met kleine stukjes werken. Ik laat ze ook in groepjes werken waarvan ik zelf weet dat er een is die de anderen heel goed kan helpen. Je krijgt dan wel eens het effect dat de anderen niet meer nadenken maar afwachten. Dit probeer ik op te vangen door de volgende les een opdracht te geven die meer geschikt is voor de anderen.'

Geven de tekstvervaringsoopdrachten geen problemen?

'Nee, iedereen bij ons op school is er mee bezig. De leerlingen weten gewoon dat ze dat soort vragen krijgen en dat tekstvervaring het belangrijkste gevonden wordt. Vanaf de eerste klas wordt al gevraagd: wat vind je ervan? Ook al begrijp je maar een kwart, dan kun je er nog iets mee voor jezelf!'

Hoe verloopt de toetsing verder?

'Ze moeten acht boeken lezen in twee jaar. Ze worden dus acht keer overhoord. Ik vertel van tevoren wat voor soort vragen ze kunnen verwachten. Die zijn altijd heel globaal, want ze hebben allemaal een verschillend boek en ik stel iedereen dezelfde vragen. Het spreekt voor zich dat ze kort de inhoud moeten kunnen weergeven en dat ze een be-

schrijving van de personages, hun karakters en hun relaties moeten kunnen geven. Per overhoring selecteer ik een aantal vragen. We toetsen schrijfvaardigheid.

Het toetsen van hoe ze het gelezen hebben, gebeurt bij het mondeling. We hebben in feite twee keer mondeling, want de boeken die ze in 4-havo en 5-vwo lezen komen op het eind van dat jaar terug in een mondeling schoolonderzoek. Die boeken komen niet meer terug in het eindexamenjaar.

Het mondeling duurt een kwartier. Soms is het een race tegen de klok, maar ik probeer de vier boeken allemaal aan bod te laten komen. Op 5-vwo gaat het in het Nederlands, op 6-vwo moeten ze in het Frans het verhaal kunnen navertellen. Daarna ga ik over op het Nederlands om over hun ervaringen te praten. Als ze een klassikaal gelezen boek of fragmenten op de lijst zetten, moeten ze over de literatuurgeschiedenis en achtergronden kunnen praten. Anders niet. Ze hoeven zelf niets op te zoeken want dan wordt het teveel studeren en het moet toch lezen blijven. Een boek is een zelfstandig geheel. Als ze daar iets mee kunnen, al relateren ze het maar aan hun eigen, nog zo eenvoudige, ervaringswereld, dan vind ik dat prima.

Voor de beoordeling hebben we globale criteria. Als ze het verhaal gelezen hebben en kunnen navertellen, hebben ze een voldoende. Alles wat ze meer kunnen, hun eigen leefwereld erin betrekken of kunnen combineren met andere boeken kan het cijfer verhogen. Op de havo gaat het op dezelfde manier, alleen liggen daar de criteria wat soepeler.'

Wat zijn je doelstellingen bij het lesgeven over een literair werk?

'Een doelstelling is dat ze zien dat er méér is dan er geschreven staat of dat wat er geschreven staat héél mooi kan zijn en heel mooi kan aansluiten bij jezelf. Verder vind ik dat ze behoorlijk wat namen gehoord moeten hebben. Die ze dan ook meteen vergeten maar die ze zullen herkennen als ze die in hun latere leven weer tegenkomen. .

En dat je met literatuur een hele hoop ervaring voor je eigen leven kunt opdoen; dat daar net zoveel in zit als wat ze bij andere vakken gewoon leerwerk noemen.'

Zijn je doelstellingen in de loop van de tijd gewijzigd?

'Helemaal niets. Toen ik van de universiteit kwam, vond ik een aantal methoden, semiotiek bijvoorbeeld, goed omdat die meer inzicht geven in hoe je literatuur kunt behandelen. Maar in principe blijft staan: dingen mooi vinden en kunnen koppelen aan jezelf en weten dat mensen een bepaalde invloed hebben.

Het meewerken aan literatuurdidactisch onderzoek was meer op praktische gronden: zijn er meer mogelijkheden om bepaalde literatuur in een bepaalde vorm te gieten zodat je er gemakkelijker met leerlingen over kunt praten?'

Krijgen de lagere klassen ook literatuuronderwijs?

'Nee, wel moeten alle klassen lezen. De eerste klassen lezen twee boekjes, de tweede en derde klassen lezen vier boekjes. Daar hebben we in de bibliotheek aparte planken voor gemaakt.

In de eerste klas moeten ze een samenvatting schrijven en dat vinden ze prachtig. De beoordeling vind ik altijd een probleem. Ik werk met plussen en minnen en dat accepteren ze. In de tweede klas vraag ik bij het eerste boekje aan het einde van een proefwerk welk boekje ze gelezen hebben en wat ze ervan vonden. Bij het tweede boekje laat ik ze er in de klas wat over vertellen, zodat de andere leerlingen het verhaal ook gehoord hebben. Bij het volgende boekje stel ik een aantal vragen in het Nederlands, die ik met een plus en/of min beoordeel. Bij het laatste maak ik er meestal een spel van. Ik besteed er dan ongeveer een halve les aan. Ze hebben het boekje gelezen en er een mening over. Dan moeten ze hun mening aan hun buurman proberen op te dringen. Dat is eigenlijk uit nood geboren, om me nog meer nakijkwerk te besparen en het is me goed bevallen.

In de derde klas stel ik vragen over de boekjes, bij de eerste twee in het Nederlands en bij de laatste twee in het Frans, die ze dan ook in het Frans moeten beantwoorden. Ik beoordeel op schrijfvaardigheid en voor de inhoud krijgen ze een plus en/of min.'

Is er nog ruimte voor het ontwikkelen van nieuwe lesmethoden?

'De laatste drie à vier jaar niet meer. De voorbereidingen en de veranderingen die de fusie met zich mee heeft gebracht maken het onmogelijk. Het gezamenlijk programma van de vakgroepen is stopgezet en nog steeds niet opgepakt. Zo werden vanuit het algemeen literatuuronderwijs in 5-vwo aparte lessen gegeven over de Middeleeuwen, de Renaissance en de Romantiek. Je kon daar in je eigen lessen goed bij aansluiten. Dat is helaas weer afgeschaft.

We hadden gezegd elk jaar een nieuw literatuurprogramma te maken, maar dat is sinds het projekt van Nijmegen niet meer gelukt. We putten nu uit een stapel programma's die we voorheen hebben gemaakt.

Wat mezelf betreft kost het schrijven van *Randonnées* veel tijd en daarnaast zit ik in allerlei commissies. Ik pak dingen aan die ik leuk vind, alleen overzie ik nooit dat het me veel meer tijd kost dan ik plan.'